

manhang? Eller vill de genom empirin som presenteras illustrera hur social ordning och kontrollen av densamma är något som utmanar varje tid och samhälle? Det vill säga, ska vi med empirins hjälp utveckla begreppet social kontroll, eller ska vi med begreppets hjälp utforska de empiriska storheter som ryms i vårt gemensamma förflutna? Kanske måste det ena inte utesluta det andra.

Stockholms universitet

ANNIKA SANDÉN

Anna Carlstedt, *Furstinnan och stjärntydaren: Berättelsen om tre renässansregenter och deras astrologer* (Möklinta: Gidlunds förlag 2014). 383 s.

Furstinnan och stjärntydaren handlar om vilken roll astrologer och astrologin spelade i tre kvinnliga renässansregenters politik och liv. Det är de två kvinnliga monarkerna Elisabet I av England och drottning Kristina av Sverige samt den franska änkedrottningen Katarina av Medici och deras respektive astrologer som är bokens huvudpersoner. Utifrån relationen mellan drottningarna och deras astrologer ger författaren även en inblick i hur synen på astrologin som vetenskap förändrades under perioden. Astrologin var under drottningarnas levnad en vedertagen del i det politiska livet – och det oavsett regentens kön – men den var också ifrågasatt. Det fanns ännu inte några skarpa gränser mellan de vetenskapliga disciplinerna utan astrologerna tjänstgjorde ofta samtidigt som matematiker och/eller läkare.

Drottningarna och deras astrologer verkade också under en tid då det inte gick att skilja religion och politik från varandra. Naturvetenskapliga upptäckter och förnuftsstro existerade sida vid sida med religionskrig, förföljelser och vidskeplighet.

Katarina, Elisabet och Kristina var enbart tre av förhållandevis många regerande kvinnor under perioden, men monarkrollen var tydligt manligt kodad och en kvinna med politisk makt blev ofta ifrågasatt, kritiserad och då gärna med sexuella förtecken. Författaren menar att mot den bakgrunden blev kanske astrologerna än viktigare för kvinnliga regenter. Astrologerna hade en jämförelsevis självständig ställning vid de intrigfyllda hoven, och försökte inte som så många andra utmana drottningarnas makt utan blev i stället ett slags "mentala tränare" och "samtalspartners" (s 10) för sina kungliga arbetsgivare.

Boken består av fem delar. De tre drottningarna och deras astrologer får i huvudsak varsin del, även om drottning Kristinas möte med den franske astrologen Morinus i Paris år 1656 tjänar som en intresseväckande inledning

till både bok och ämne. Författarens huvudsakliga källmaterial är texter skrivna av astrologerna själva, andra samtida vetenskapsmän, drottningarna och människor i deras närmaste omgivning.

När Katarina av Medici blev änka fick hon stort politiskt inflytande under sina tre söners regeringar (Frans II, Karl IX och Henrik III). För att rättfärdiga sin ställning som regent framställde hon sig som en god och omsorgsfull mor både för sina egna barn och undersåtarna. Men denna bild kom snabbt att svärtas ned i samband med de religionsstrider som plågade Frankrike vid denna tid. Hennes namn är ju till exempel nära förknippat med Bartolomeimassakern år 1572. Katarina av Medici manövrerade mellan katoliker och protestanter för att säkra både sin egen och dynastins ställning under en turbulent tid, där många kände sig manade att gripa makten. I början av hennes regentskap blev den välkände Nostradamus, som också var kungens livläkare, en viktig rådgivare till henne. När denne avled kom en annan mytomspunnen astrolog, Cosimo Ruggieri, i hennes tjänst.

När Elisabet I blev drottning av England år 1558 utsåg hon den omtalade engelske matematikern och mystikern, John Dee, till sin rådgivare i vetenskapliga och astrologiska frågor. För Elisabet var det lika självklart att rådgöra med statssekreteraren William Cecil som med John Dee, de bidrog helt enkelt med olika kompetenser i hennes imperiebyggande. Hon förblev ogift under sina 45 år på tronen och det trots många anbud och än fler påtryckningar om att gifta sig. Med inspiration från nyplatonismen bidrog Dee i skapandet av den mytiska Elisabet, den lysande härskarinnan, "Gloriana". Men Dee lärde även ut mer handfasta kunskaper i navigation till de engelska sjöfararna och uppmuntrade drottningen att finansiera expeditioner på världshaven samt ställde sitt vetenskapliga bibliotek till förfogande för henne och medarbetarna.

Drottning Kristina hade verk av både Nostradamus och Dee i sitt bibliotek. Även Kristina gick sin egen väg och förblev i likhet med Elisabet I ogift. Dessutom lämnade hon den svenska tronen och religionen som hennes far hade dött för. Det var onekligen en omtalad drottning som slog sig ner i Rom vid 1650-talets mitt. Enligt författaren blev Kristina än mer beroende av astrologers råd efter sin abdikation, då hon saknade goda rådgivare. På kort tid gjorde drottningen två uppmärksammade besök i Frankrike. I boken levandegörs Kristinas olika kontakter med hov, politiker och astrologer under vistelserna. Kristina behövde såväl politiskt stöd som himlakropparnas hjälp för att förverkliga sina planer, bland annat på att bli drottning i Neapel, men fick, som det skulle visa sig, kanske inte de svar hon hade förväntat sig.

I sin avhandling (2005) studerade Anna Carlstedt språk och stil i Nostradamus Profetior och är följaktligen både väl insatt i tiden och den samtida vetenskapliga litteraturen. I denna populärvetenskapliga bok berättar hon

med stort engagemang om de tre drottningarna och deras relation till astrologin. Hennes berättarglädje resulterar dock i en del upprepningar och utvikningar, med andra ord kunde både text och disposition ha stramats upp. Men helhetsintrycket är ändå en spännande och välskriven bok som bidrar med intressanta perspektiv på drottningarna och den motsägelsefulla tid de levde i. Ett plus är också den lista med begreppsförklaringar som finns med.

KARIN TEGENBORG FALKDALEN

Kaspar Kepsu, *Den besvärliga provinsen: Reduktion, skattearrendering och bondeoroligheter i det svenska Ingermanland under slutet av 1600-talet* (Helsingfors: Societas scientiarum fennica 2014). 340 s.

Kaspar Kepsus avhandling är ett välkommet bidrag till forskningsläget om svensk statsbildning, provinspolitik och politisk kultur under 1600-talet. Det övergripande syftet med undersökningen är att "utreda Ingermanlands betydelse och position i det svenska stormaktsväldet". Efter ett sedvanligt inledningskapitel, där Kepsu påläst och med säker hand sätter in exemplet Ingermanland i ett numera omfattande teoretiskt ramverk och forskningsläge kring statsbildning, politisk kultur och integration under tidigmodern tid, följer en ingående redogörelse för vad som kännetecknade Ingermanland under svenskt välde. Avsnittet är baserat på en gedigen empiri i form av både primär- och sekundärkällor, och Kepsu tecknar bilden av ett "vilda östern", även om han tydligt nyanserar bilden som givits i äldre forskning av ett laglöst område utom statlig kontroll befolkat av en oregerlig människomassa, innefattande en både socialt, språkligt och religiöst differentierad befolkning. Ingermanland var ett område som centralmakten föreställde sig att, men i praktiken inte realiserade, dumpa önskad befolkning i – önskad befolkning var dock inte skåningar, som Kepsu nämner.

Befolkningsmässigt dominerades provinsen, naturligtvis, av bönder, som tycks ha varit geografiskt rörliga i och med att flykt till ryskt område kunde vara ett medel att undvika statliga pålagor och godsägares förtryck. Kepsu redogör också ingående för hur Sveriges provinspolitik och integrationssträvanden tillämpades i praktiken i Ingermanland. Kepsu menar här, till skillnad mot tidigare forskning vilken hävdade att staten medvetet lät bli att försöka inkorporera provinsen i riket, att sådana strävanden trots allt fanns, särskilt under senare delen av Karl XI:s tid på tronen, men att de sällan kom att realiseras i praktiken. Centralmaktens ambivalenta politik var snarare ett uttryck för konglomeratstatens ekonomiska och militära svaghet. Staten